

УДК 378.18:379.82

ВИХОВАННЯ МОЛОДІ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОЇ ГРИ В ПРОЦЕСІ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Чуприна Б.В., доцент
кафедри художньої культури та театрального мистецтва
Херсонський державний університет

У статті розкриваються особливості залучення молоді до театралізованої гри, яка є одним з компонентів акторської майстерності, в процесі культурно-дозвіллевої діяльності. Висвітлюється комплекс завдань який вирішується в ході використання театралізованої гри, спрямований на виховання особистості людини. Надається класифікація театралізованих ігор. Визначаються особливості включення молоді у ігрову діяльність (виховні та мотиваційні елементи). Відповідно до вікових особливостей людини розкриваються правила драматизації, які повинні використовувати в процесі роботи вихователі та керівники гуртків.

Ключові слова: драматизація, акторська гра, виховання, культурно-дозвіллева діяльність, здібності, мистецтво.

В статье раскрываются особенности привлечения молодежи к театрализованной игры, которая является одним из компонентов актерского мастерства, в процессе культурно-развлекательной деятельности. Освещается комплекс задач, который решается в ходе использования театрализованной игры, направленный на воспитание личности человека. Предоставляется классификация театрализованных игр. Определяются особенности включения молодежи в игровую деятельность (воспитательные и мотивационные элементы). В соответствии с возрастными особенностями человека раскрываются правила драматизации, которые должны использовать в процессе работы воспитатели и руководители кружков.

Ключевые слова: драматизация, актерская игра, воспитание, культурно-досуговая деятельность, способности, искусство.

Chupryna B.V. YOUTH EDUCATION THROUGH DRAMATIZED ACTING IN THE PROCESS OF CULTURAL AND LEISURE ACTIVITY

The article describes the features to attract young people to a dramatized acting, which is a component of acting, in the process of cultural and leisure activities. It illuminates the complex problems which are solved in the use of dramatized acting aimed at training human personality. Classification of dramatized acting is given. The involving of young people into particular acting activities (educational and motivational elements) is determined. In accordance with the human age peculiarities the rules of dramatization are disclosed. These rules should be used in the teaching by the trainers and heads of the sections. Today's social and cultural situation is characterized by a number of complex processes that emerged in the spiritual life such as the loss of spiritual and moral guidance; children, youth and adults estrangement from culture and art; significant reduction of financial support to cultural institutions, including the activities of modern cultural entertainment centers. In this process the task of culture experts and their educational functions are greatly enhanced. Cultural and recreational activities as one of the important components of society functioning has a great power of notional and emotional impact on a person. A wide variety of their forms, tools and techniques can bring people to the idea of spiritual wealth of society. The meaning of cultural and leisure activities in specified by the society needs in improving social relations which is necessary for the development of diverse human abilities, productive spending their leisure time, introducing and involvement into artistic achievements.

Key words: dramatization, acting, education, cultural and leisure activities, abilities, art.

Постановка проблеми. Сьогоднішня соціокультурна ситуація характеризується цілим рядом складних процесів, що намітилися у сфері духовного життя – втратою духовно-моральних орієнтирів, відчуження від культури і мистецтва дітей, молоді і дорослих, істотним скороченням фінансової забезпеченості установ культури, у тому числі і діяльності сучасних культурно-дозвілених центрів.

У цьому процесі значно розширюються завдання фахівців-культурологів та їх виховні функції. Культурно-дозвіллева діяльність, одна з важливих складових функці-

онування соціуму, володіє великою силою смислової і емоційної дії на особу. Велика різноманітність її форм, засобів і методів дозволяє довести до людей ідеї духовного багатства суспільства. Зміст культурно-дозвіллевої діяльності обумовлений потребами суспільства у вдосконаленні суспільних відносин, необхідного розвитку різнобічних здібностей людей, продуктивним проведенням їх дозвілля, ознайомлення та залучення до мистецьких надбань.

Ступінь розробленості проблеми. У наукових працях В. Біблера, Л. Масол, А. Матюшкіна, Б. Неменського, Г. Падалки,

Л. Руденко, О. Рудницької та ін. підкреслюється, що мистецтво збагачує свідомість прикладами високого гуманізму, формує стійку систему цінностей у процесі творчої діяльності і породжує прагнення до творчої самореалізації.

Виклад основного матеріалу. Мистецтво з його чи не наймогутнішою силою емоційного впливу на свідомість і підсвідомість людини має розглядатися не тільки як джерело художнього виховання, формування емоційно-естетично культури, що є надзвичайно важливим, а також і як універсальний механізм розвитку її творчих здібностей.

Однак мистецький компонент сьогоднішньої системи освіти визначається рядом предметів художньо-естетичного спрямування, що в свою чергу є недостатнім для повноцінного розвитку особистості. Враховуючи це, можемо констатувати, що саме культурно-дозвіллева діяльність може стати вагомим помічником для вихователів, щодо залучення учнів до мистецьких надбань суспільства, як під час шкільних заходів виховного процесу так і за межами школи.

Одним із засобів, який має потужний вплив на розвиток особистості, як у педагогічному, так і в психологічному ключі, є театральна гра. Театралізовані ігри приносять величезну користь для естетичного та духовного виховання, для становлення характеру особистості, для прищеплення їй найкращих рис, для утвердження себе в суспільстві, адже вони несуть у собі як позитивний, так і негативний досвід, заставляють проявити свої почуття та емоції, знайомлять з надбаннями українського народу.

Радість залучення до духовної культури народу, країни, людства, щастя відчувати себе причетним до цієї культури, відкриття в собі самому світу прекрасного – виховне значення всього цього важко переоцінити. А. Сухомлинський любив повторювати: «Тримаючи в руках скрипку, людина не здатна скоїти поганого» [2, с. 55]. Завдання театру, мистецтва – вкласти таку скрипку в душу дитини і допомогти заграти їй на ній.

Виходячи з цього, виділимо основні напрями впливу театру на розвиток особистості, адже театралізована гра є ключовим компонентом навіть при підготовці акторів.

По-перше, це свято – яскраві вогні рампи, оплески, вітання, посмішки, побажання, квіти.

По-друге, розвиток пізнавальних інтересів, удосконалення їх психічних процесів, розширення світогляду та мовленнєвого спілкування.

По-третє, це усвідомлення власного «Я» та можливість самовираження особистості. Тут формуються особистісні моральні якості, долаються недоліки; сором'язливим, невпевненим у собі. Театр допомагає зняти нервове напруження, подолати сумніви щодо себе, повірити у власні сили, невгамовних та неорганізованих навчає витримки.

По-четверте, це високий рівень естетичного виховання, адже він поєднує в собі вплив музики, танцю, пластики, мовлення, зображувального мистецтва. Позитивно впливає на емоційну сферу людини, він акумулює життєву мудрість, оптимізм, енергію.

Ефективність театралізованої діяльності обумовлена ступенем готовності людини до неї. Величезну роль в організації театралізованої діяльності грає педагог або керівник гуртка, уміло спрямовуючи даний процес. Необхідно, щоб керівник не тільки виразно читав або розповідав що-небудь, умів дивитися і бачити, слухати і чути, але і був готовий до будь-якого «перетворення», тобто володів основами акторської майстерності, а також основами режисерських умінь. Саме це веде до підвищення його творчого потенціалу і допомагає удосконалити театралізовану діяльність молоді.

Педагог повинен строго стежити за тим, щоб своєю акторською активністю і розкутістю не подавити боязкої дитини, не перетворити її тільки на глядача. Не можна допускати, щоб молодь боялася вийти «на сцену», боялася помилитися. Неприпустимо ділення на «артистів» і «глядачів», тобто на постійно промовців і що постійно залишаються дивитися, як «грають» інші.

В процесі реалізації комплексу занять по театралізованій грі у культурно-дозвіллевій діяльності вирішуються наступні завдання:

- розвиток творчих здібностей і творчої самостійності молоді;
- виховання інтересу до різних видів творчої діяльності;
- оволодіння імпровізаційними вміннями;
- розвиток всіх компонентів, функцій і форм мовної діяльності
- вдосконалення пізнавальних процесів [9].

Е.Л. Трусова застосовує синоніми-поняття «театралізована гра», «театральна ігрова діяльність і творчість» і «гра-драматизація». Театралізована гра зберігає всі структурні компоненти сюжетно-рольової гри, виділені Д.Б. Ельконіним:

1. Роль (визначальний компонент).
2. Ігрові дії.
3. Ігрове вживання предметів.
4. Реальні стосунки [7].

У театралізованих іграх ігрова дія та ігровий предмет, костюм або лялька мають більше значення, оскільки полегшують ухвалення людиною ролі, що визначає вибір ігрових дій.

Характерними особливостями театралізованої гри є літературна або фольклорна основа змісту і наявність глядачів.

Так, у театралізованій грі образ героя, його основні риси, дії, переживання визначені змістом твору. Творчість людини виявляється в правдивому зображенні персонажа. Для цього треба зрозуміти, який персонаж, чому так поступає, уявити собі його стан, відчуття, уміти аналізувати та оцінювати вчинки. Це багато в чому залежить від досвіду: чим різноманітніше за його враження про навколишнє життя, тим багатше уява, відчуття, здатність мислити. Тому дуже важливо з раннього віку залучати людину до музики, театру. Захопити дітей мистецтвом, навчити їх розуміти прекрасне. Саме мистецтво (театр) пробуджує в людині здатність розмірковувати про світ, про себе, про відповідальність за свої вчинки. У самій природі гри (показ спектаклю) закладені її зв'язки з сюжетно-ролевою грою (гра в театр), що дає можливість об'єднати молодь загальною ідеєю, переживаннями, згуртувати на основі цікавої діяльності, що дозволяє кожному проявити активність, творчість, індивідуальність. Чим старшою стає людина, чим вищий рівень розвитку, тим театралізована гра (педагогічно спрямована), цінніша для становлення самодіяльних форм поведінки, де з'являється можливість самим створювати сюжет або організувати ігри з правилами, знаходити партнерів, вибирати засоби для реалізації своїх задумів (Д.В. Менджевицька) [1].

Театралізовані ігри школярів, не можна назвати мистецтвом в повному розумінні слова, але вони наближаються до нього. Б.М. Теплов бачив у них перехід від гри до драматичного мистецтва, але в зародковій формі. При розіграванні вистави в діяльності дітей і справжніх артистів багато спільного. Дітей також хвилює враження, реакція глядачів, вони думають про дію на людей, їх турбує результат (як вони зобразили).

У активному прагненні до творчого виконання полягає виховне значення театралізованих ігор. На цьому наголошували С.А. Козлова, Т.А. Куликова.

Привертаючи увагу батьків до цих ігор, підкреслюючи успіхи дитини, можна сприяти відродженню сімейної традиції устрою домашнього театру. Репетиції, виготовлення костюмів, декорацій, квитків-запрошень для родичів об'єднують членів сім'ї, напов-

нюють життя змістовною діяльністю, радісними очікуваннями. Доцільно радити батькам використовувати досвід артистичної і театральної діяльності дитини, придбаний їм в шкільній установі. На думку С.А. Козлова та Т.А. Куликової, це підвищує рівень самоповаги дитини.

Театралізовані ігри дають великий простір для творчих проявів особистості. Вони розвивають творчу самостійність, спонукають до імпровізації в складанні невеликих розповідей і казок, підтримують прагнення людини самостійно шукати виразні засоби для створення образу, використовуючи рухи, позу, міміку, різну інтонацію і жести [10].

Драматизація або театральна постановка представляє найчастіший і поширеніший вид творчості. Це пояснюється двома основними моментами:

- по – перше, драма, заснована на дії, що здійснюється самою людиною, найближче, дієво і безпосередньо пов'язує художню творчість з особистим переживанням;
- по – друге, дуже тісно пов'язана з грою [8].

Акторські здібності виявляються в тому, що молодь об'єднують в грі різні події, вводять нові, недавні, які справили на них враження, іноді включають в зображення реального життя епізоди, тобто створюють ігрову ситуацію. У діяльності, що театралізується, дії не даються в готовому вигляді. Літературний твір лише підказує ці дії, але їх ще треба відтворити за допомогою рухів, жестів, міміки. Людина сама вибирає виразні засоби, переймає їх від інших.

Основою всіх видів і жанрів театралізованих дійств є сценарій, що має по одностайному визнанню теоретиків, загальні риси з драматургічними творами театру, кіно, телебачення і радіо. Головним об'єднуючим моментом виступає тут драматичний конфлікт, бо конфлікт є основою драми як роду мистецтва.

Драма – вид літератури, призначений для відтворення на сцені. Зображення в драмі подій, вчинків людей і їх взаємовідносин. Драма є процес; драматичний твір є зображенням цього процесу. Безпосереднє зображення міжособових відносин і породжуваних ними подій, виявлення характерів і конфліктів в процесі дієвого діалогічного спілкування героїв на очах глядача – сфера драматичного твору.

Дія в драмі як основний елемент драматичного твору: іноді дія – вчинок, що має вираження в ремарках, іноді дія – слово. Драматичний вузол як осердя надзвичайних подій і обставин, при яких воля героя набуває характеру єдиного прагнення.

Будь-яке театралізоване дійство, повинне підкорятися законам драматургії, порушення яких чревате руйнуванням загальної цілісності, злистої, закінченості – неодмінної умови художнього твору. Але з другого боку, мистецтво театралізованого дійства ще продовжує активно формуватися в своїй теорії і практиці. Отже, в ній існують специфічні особливості режисури і драматургії.

Виходячи з цього, під час сприймання театрального видовища людина є не лише глядачем. У театралізованій грі вона – творець, актор, режисер; при підготовці театральної вистави – глядач, актор, сценарист, декоратор залежно від прийнятої ролі.

Щоразу театралізована діяльність виконує свої різні функції: сприймання театрального видовища – розвага; театралізована гра – власне гра; підготовка театральної вистави стає випробуванням, що потребує певних вольових і фізичних зусиль, пов'язаних з виконанням якихось обов'язків: репетиціями, відповідальністю, фізичним напруженням.

В багатьох дослідженнях театралізовані ігри класифікуються за способами реалізації сюжету [3]:

1. Непредметні ігри (ігри-драматизації), в яких діти самі знаходяться в образі діючої особи і виконують взятую на себе роль.

2. Предметні ігри (ігри-інсценізації), в яких діючими особами є визначені предмети (іграшки, ляльки лялькового театру настільного, пальчикового тощо).

3. Ігри-драматизації – це відтворення сюжету літературного твору власними діями виконавців ролей, використання ними засобів виразності – інтонації, міміки, пантоміми. Драматизація відбувається на основі особистих дій виконавців ролей.

Своєрідність кожного ігрового образу створюється при драматизації казок, авторських творів, полягає у єдності типової та індивідуальної характеристик. Уміння виділяти характерні якості персонажів формується у процесі нагромадження знань про тварин, професії людей, стан природи.

У традиційній педагогіці гру-драматизацію відносять до творчих, таких, що входять в структуру сюжетно-рольової гри. Гра-драматизація розглядається в рамках театралізованої гри тому, що входить разом з режисерською грою в структуру сюжетно-рольової гри. Проте режисерська гра, включаючи такі складові, як уявна ситуація, розподіл ролей між іграшками, моделювання реальних соціальних стосунків в ігровій формі, є онтогенетично ранішим

видом ігор, ніж сюжетно-рольова, оскільки для її організації не вимагається високого рівня ігрового узагальнення, необхідного для сюжетно-рольової гри.

Процес гри-драматизації можливий, якщо людина [3]: має досвід сприйняття літературних творів, їх переживання і осмислення; має досвід взаємодії з театральним мистецтвом (знає, що таке театр, що таке спектакль і як він народжується, має досвід сприйняття і переживання дії, що театралізується, володіє специфічною мовою театрального мистецтва); включається в ігрову діяльність відповідно своїм здібностям і можливостям («режиссер», «актор», «глядач», «оформлювач», «декоратор» вистави) [3].

Ігри-драматизації можуть виконуватися без глядачів або носити характер концертного виконання. Якщо вони розігруються в звичайній театральній формі (сцена, завіса, декорації, костюми і так далі) або у формі масового сюжетного видовища, їх називають театралізаціями.

Види драматизації: ігри-імітації образів тварин, людей, літературних персонажів; рольові діалоги на основі тексту; інсценування творів; постановки вистав поодиноці або за декількома творами; гри-імпровізації з розігруванням сюжету без попередньої підготовки. Драматизації ґрунтуються на діях виконавця, який може використовувати ляльки.

Гру (особливо гру-драматизацію), що театралізується, характеризує перенесення акценту з процесу гри на її результат, цікавий не тільки учасникам, але і глядачам. Її можна розглядати як різновид художньої діяльності, а значить і розвиток діяльності, що театралізується, доцільно здійснювати в контексті художньої діяльності.

Систему роботи по розвитку творчих здібностей можна розділити на 3 етапи [9]:

- художнє сприйняття літературних і фольклорних творів;
- освоєння спеціальних умінь для становлення основних («актор», «режисер») і додаткових позицій («сценарист», «оформлювач», «костюмер»);
- самостійна творча діяльність.

Театралізовані ігри в молодшому шкільному віці засновані на розігруванні казок засобом пізнання світу дитиною. Українська народна казка радує дітей своїм оптимізмом, добротою, любов'ю до всього живого, мудрою ясністю в розумінні життя, співчуттям слабкому, лукавством і гумором при цьому формується досвід соціальних навичок поведінки, а улюблені герої стають зразками для наслідування.

Якщо необхідно ввести проблемні ігрові ситуації, то театралізовані ігри можуть про-

водитися в двох варіантах: із зміною сюжету, зберігши образи твору, або із заміною героїв, зберігши зміст твору.

В процесі роботи над роллю рекомендується: складання словесного портрета героя; фантазування з приводу його будинку, взаємин з батьками, друзями, придумування його улюблених блюд, занять, ігор; створення різних випадків з життя героя, не передбачених інсценуванням; аналіз придуманих вчинків; робота над сценічною виразністю: визначення доцільних дій, рухів, жестів персонажа, місця на сценічному майданчику, міміки, інтонації; підготовка театрального костюма; використання гриму для створення образу.

Відповідно до вікових особливостей людини бажано у практиці використовувати правила драматизації запропоновані Р. Каллініною [2, с. 67]:

- Правило індивідуальності.
- Програвання психогімнастичних вправ на зображення емоцій, рис характеру, обговорення і відповіді на питання.
- Правило загальної участі.
- Правило допомагаючих питань.
- Правило зворотнього зв'язку.
- Атрибутика (елементи костюмів, маски, декорації) допомагає зануритися в казковий світ, краще відчутти своїх героїв, передати їх характер.
- Правило мудрого керівника. Дотримання і супровід педагогом всіх перерахованих правил драматизації, індивідуальний підхід до кожної дитини.

В основі керівництва іграми, що театралізуються, лежить робота над текстом літературного твору. Р.І. Жуковська радить підносити текст твору виразно, художньо, а при повторному читанні залучати присутніх до нескладного аналізу змісту, підводити до усвідомлення мотивів вчинків персонажів.

Збагаченню школярів художніми засобами передачі образу сприяють етюди з прочитаного твору або вибір будь-якої події і його розіграш (глядачі вгадують). Цікаві етюди, в яких рухаються під фрагменти музичних творів.

Старші діти активно обговорюють, у що краще грати, погоджувати свої задуми і бажання. Гра повторюється кілька разів, і у кожного є можливість спробувати себе у вподобаній ролі. У старших групах домовляються про кілька складів «артистів». З метою засвоєння послідовності подій, уточнення образів персонажів організовується художньо-мистецька діяльність.

Висновки. Основна мета педагогічного керівництва – будити уяву дитини, створювати умови для винахідливості, творчості дітей [5, с. 54].

Основні напрями розвитку гри, що театралізується, полягають в поступовому переході людини від гри поодинокі в літературному або фольклорному тексті до гри-контамінації, що має на увазі вільну побудову сюжету, в якому літературна основа поєднується з вільною її інтерпретацією або з'єднуються декілька творів; від гри, де використовуються засоби виразності для передачі особливостей персонажа, до гри як засобу самовираження через образ героя; від гри, в якій центром є «артист», до гри, в якій представлений комплекс позицій «артист», «режисер», «сценарист», «оформлювач», «костюмер», але при цьому переваги кожної людини пов'язані з одним з них, залежно від індивідуальних здібностей та інтересів; від гри, що театралізується, до театральної-ігрової діяльності як засобу самовираження особистості.

Можемо констатувати, що багато видів театру дають можливість керівнику гуртка або вихователю зацікавити молодь та включити її у театралізовану діяльність, де головним залишається розвиток фантазії, уяви, мислення і бажання долучитися до світу прекрасного. Тим самим вплинути на виховання в процесі культурно-дозвілєвої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Артемова Л.В. Театр і гра / Л.В. Артемова. – К. : Томіріс, 2002. – 292 с.
2. Бех І.Н. Виховання особистості: У 2 Кн. Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навчально-методичне видання / І.Н. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с. – Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Н. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 344 с.
3. Буц Л.М. Про рухливі ігри / Л.М. Буц. – К. : Вища школа, 1989. – 120 с.
4. Власюк Є.М. З досвіду використання гри у навчанні / Є.М. Власюк // Початкова школа. – 1986. – № 11. – С. 18-20.
5. Жовчак З.В. Виховання школярів засобами мистецтва / З.В. Жовчак // Мистецтво та освіта. – 2004. – № 3. – С. 18-20.
6. Кучерявий А.Г. Педагогика и психология детского творчества (Аспект самоформирования умений организовывать творчество детей): [учебное пособие] / А.Г. Кучерявий. – К., 1998. – 193 с.
7. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / Избранная психология. Произв.: В 2-х т. / А.Н. Леонтьев. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 2. – С. 94-231.
8. Лук А.А. Психология творчества / А.А. Лук. – М. : Наука, 1978. – 258 с.
9. Рогозіна В.О. Особливості методики розвитку творчих здібностей молодших школярів / В.О. Рогозіна // Мистецтво та освіта. – 1997. – № 2. – С. 8-10.
10. Театр, семья, школа / Сост. Ю.А. Зубков. – М. : Просвещение, 1975. – 174 с.